

УДК 343.98:796.01

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.2.52>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОЗОВОБ'ЯЗАНИХ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Кузьменко О.В.,

*доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри публічного та міжнародного права
ННІ «Юридичний інститут
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана»
ORCID: 0000-0002-0830-766X*

Чорна В.Г.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри публічного та міжнародного права
ННІ «Юридичний інститут
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана»
ORCID: 0000-0002-6072-0283*

Стріяшко Г.М.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії, права
та соціально-гуманітарних дисциплін,
Національної академії статистики, обліку та аудиту
ORCID: 0009-0002-1768-5889
e-mail: striashko@ukr.net*

Кузьменко О.В., Чорна В.Г., Стріяшко Г.М. Адміністративно-правове регулювання фізичної підготовки військовозобов'язаних у системі забезпечення національної безпеки України.

Вказується, фізична підготовка військовозобов'язаних є невід'ємним елементом формування оборонної спроможності держави, однак чинна система адміністративно-правового регулювання цієї сфери залишається фрагментарною та недостатньо узгодженою з актуальними потребами національної безпеки. У статті досліджено адміністративно-правові засади фізичної підготовки військовозобов'язаних у контексті забезпечення національної безпеки України. Розкрито її значення як складової людського потенціалу оборони та показано трансформацію фізичної підготовки з елемента загального фізичного виховання у механізм формування оборонної спроможності держави в умовах воєнної загрози. Висвітлено теоретичні підходи до розуміння національної безпеки та окреслено взаємозв'язок між фізичною готовністю громадян і стійкістю безпекового середовища.

Нормативну основу фізичної підготовки проаналізовано через положення законодавства та спеціальні регламенти Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Національної гвардії України і Державної прикордонної служби України. Показано, що відомчі інструкції визначають конкретний зміст фізичної підготовки, встановлюють критерії оцінювання та процедури контролю, а також формують юридичні рамки професійної придатності військовозобов'язаних і військовослужбовців.

Організаційний аспект розкрито через характеристику системи управління фізичною підготовкою, зокрема функцій спеціалізованих структурних підрозділів, відповідальних за планування, координацію, методичне забезпечення та моніторинг результатів. Наголошено на важливості матеріально-технічної інфраструктури та інституційних механізмів, які забезпечують реалізацію державної політики у сфері фізичної готовності людського ресурсу оборони.

У заключній частині окреслено ключові проблеми адміністративно-правового регулювання та визначено напрями його модернізації. Обґрунтовано доцільність запровадження єдиного державного стандарту фізичної підготовленості військовозобов'язаних, удосконалення міжвідомчої

координації, оновлення відомчої нормативної бази й створення сучасних механізмів моніторингу. Підкреслено, що розвиток цих інструментів здатний істотно підвищити оборонну спроможність держави.

Ключові слова: фізична підготовка; військовозобов'язані; національна безпека; адміністративно-правове регулювання; публічне управління; військова спроможність; відомчі інструкції; контроль готовності; державні стандарти; оборонна політика.

Kuzmenko O.V., Chorna V.G., Stryashko H.M. Administrative and legal regulation of physical training of military conscripts in the system of ensuring national security of Ukraine.

It is indicated that the physical training of military personnel is an integral element of the formation of the state's defense capability, however, the current system of administrative and legal regulation of this area remains fragmentary and insufficiently coordinated with the current needs of national security. The article examines the administrative and legal foundations of the physical training of military liable citizens within the national security system of Ukraine. It outlines the growing importance of physical readiness as a component of defence-related human potential and demonstrates its transformation from an element of general physical education into a mechanism that strengthens the state's defence capability under conditions of armed aggression. The study analyses key theoretical approaches to the concept of national security and highlights the relationship between the physical readiness of citizens and the stability of the national security environment.

The normative framework governing physical training is explored through an assessment of legislative provisions and departmental regulations adopted by the Ministry of Defence of Ukraine, the Security Service of Ukraine, the National Guard of Ukraine and the State Border Guard Service of Ukraine. These acts define the structure and content of physical training, establish evaluation criteria and control procedures, and shape the legal parameters of professional suitability for military service.

The organisational dimension of physical training is analysed through the role of specialised structural units responsible for planning, coordination, methodological support and monitoring. Particular attention is given to the importance of infrastructural capacity and institutional mechanisms that ensure the implementation of state policy in the field of physical readiness and support the development of defence-related human resources.

The final section identifies the principal problems of administrative and legal regulation and sets out priority directions for its modernisation. The study substantiates the need to introduce a unified national standard of physical readiness for military liable citizens, strengthen interagency coordination, update departmental regulations and develop advanced systems for monitoring physical fitness. The enhancement of these mechanisms is presented as a necessary precondition for increasing the state's defence capability.

Key words: physical training; military liable citizens; administrative and legal regulation; public administration; national security; defence capability; departmental regulations; training standards; readiness assessment; security policy.

Постановка проблеми. Фізична підготовка військовозобов'язаних є невід'ємним елементом формування оборонної спроможності держави, однак чинна система адміністративно-правового регулювання цієї сфери залишається фрагментарною та недостатньо узгодженою з актуальними потребами національної безпеки. Відсутність уніфікованих стандартів фізичної готовності, різнорідність відомчих вимог і недостатня координація між суб'єктами публічного управління ускладнюють формування єдиної моделі підготовки людського ресурсу оборони. Невідповідність нормативної та інституційної бази викликам воєнного часу створює ризики для ефективності мобілізаційної та кадрової політики. Це зумовлює необхідність переосмислення та системного вдосконалення адміністративно-правових механізмів у сфері фізичної підготовки військовозобов'язаних.

Аналіз наукових джерел. Проблематика фізичної підготовки у військовій сфері розглядається в роботах Г. Шостак, Д. Кисленка, В. Поливанюка, які досліджують зміст, завдання та організаційні особливості підготовки військовослужбовців у контексті забезпечення їх професійної спроможності. Н. Вербин, Н. Височіна, С. Костів акцентують увагу на розвитку витривалості, методиці побудови тренувального процесу та адаптаційних можливостях організму військовослужбовців за умов інтенсивних фізичних навантажень. Т. Кондес аналізує фізичну культуру як чинник формування здоров'я та загальної фізичної підготовленості, що має значення для подальшого професійного становлення громадян, у тому числі як потенційного військового ресурсу. У працях І. Гасюка та І. Чоботька розглядаються окремі аспекти організації фізичної підготовки у структурах сектору безпеки та оборони, зокрема питання змісту, принципів і засобів її реалізації. Водночас, незважаючи на значний обсяг напрацювань у сфері фізичної та спеціальної підготовки, адміністративно-пра-

вові засади регулювання фізичної підготовки саме військовозобов'язаних залишаються розробленими недостатньо, що зумовлює потребу у подальших дослідженнях.

Метою статті є наукове обґрунтування адміністративно-правових засад фізичної підготовки військовозобов'язаних у системі забезпечення національної безпеки України та визначення напрямів удосконалення механізмів публічного управління у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Зростання масштабів та інтенсивності загроз національній безпеці України в умовах збройної агресії висуває принципово нові вимоги до державної системи підготовки людського ресурсу оборони. У таких умовах фізична підготовка військовозобов'язаних набуває стратегічного значення, виходячи за межі загального фізичного виховання та перетворюючись на ключовий інструмент забезпечення обороноздатності держави. Завдяки системі публічного управління держава встановлює та регламентує вимоги до рівня фізичної готовності військовозобов'язаних як однієї з передумов належного виконання військового обов'язку. Ефективність адміністративно-правового регулювання фізичної підготовки визначає якість комплектування військових формувань, об'єктивність відбору та єдність стандартів оцінювання фізичної спроможності громадян. Нормативні механізми повинні забезпечувати науково обґрунтовану та адаптивну модель підготовки, здатну враховувати умови воєнного стану та специфіку сучасних оборонних завдань.

Треба зауважити, що чинна система регулювання на сьогодні не має уніфікованих стандартів фізичної підготовки та належної міжвідомчої координації, що ускладнює формування цілісної моделі роботи з людським ресурсом оборони. Неповна відповідність нормативної бази потребам воєнного часу зумовлює необхідність перегляду адміністративно-правових механізмів, які визначають порядок підготовки військовозобов'язаних та забезпечують контроль її результативності.

В той же час, необхідно зауважити, що у сучасних умовах фізична підготовка не може розглядатися як елемент загальної освітньої або спортивної діяльності, оскільки вона виступає складовою оборонної спроможності держави і потребує чіткої регламентації на рівні законів та підзаконних актів. Від ефективності цієї системи залежить готовність людського ресурсу до виконання завдань сектору безпеки та загальний рівень стійкості національної безпеки.

Національна безпека України у правовій доктрині розглядається як комплексний стан і водночас як безперервний процес, спрямований на забезпечення захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу та інших життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від реальних та потенційних загроз. У вузькому юридичному розумінні категорія національної безпеки закріплює межі належного функціонування держави, тоді як у широкому підході вона постає як гарантія існування й саморозвитку українського народу в умовах внутрішніх та зовнішніх викликів. Саме такий розширений погляд представлено у працях О. С. Власюка, який акцентує на двоїстій природі національної безпеки як системи державно-правових гарантій та як інструменту самозбереження суспільства [1, с. 25]. Такий підхід дозволяє розглядати національну безпеку не лише як інституційну конструкцію, а як фундаментальну умову життєдіяльності держави, що потребує постійної підтримки та вдосконалення.

Подальший розвиток доктрини національної безпеки демонструє відхід від статичного трактування цієї категорії. Науковці Т.І. Блістів, В.Т. Колесник, П.Я. Пригунов і К.В. Карпова пропонують динамічну модель, у якій національна безпека функціонує як процес, а не як фіксований стан, що означає постійну зміну пріоритетів, механізмів та інструментів її забезпечення залежно від характеру загроз [2, с. 15]. Такий підхід має особливе значення в умовах збройної агресії проти України, коли система національної безпеки повинна мати здатність до швидкої переорієнтації, адаптації та мобілізації людського й матеріального потенціалу.

У структурі національної безпеки воєнна безпека посідає провідне місце, оскільки визначає здатність держави зберігати суверенітет і територіальну цілісність за умов збройних загроз. Центральним чинником забезпечення воєнної безпеки є людський ресурс: військовозобов'язані, резервісти та військовослужбовці, професійна і фізична готовність яких визначає реальну обороноздатність держави. Саме тому фізична культура і спорт у сучасних умовах набувають статусу важливих елементів архітектури національної безпеки.

Фізична культура формує загальний функціональний потенціал суспільства, сприяє зміцненню здоров'я, розвитку рухових умінь, підвищенню рівня фізичної та психофізіологічної стійкості громадян. Спорт, особливо у його військово-прикладній та службово-прикладній формах, забезпечує розвиток спеціальних якостей, необхідних для виконання завдань у складних та екстремальних умовах. У такому вимірі фізична культура та спорт взаємодіють як елементи інституційної основи людського ресурсу оборони: перша створює фундамент загальної фізичної готовності населення, а другий трансформує цей потенціал у професійно орієнтовані компетентності, релевантні військовій службі.

Таким чином, фізична підготовка військовозобов'язаних постає як особливий вид державної діяльності, що поєднує елементи фізичної культури, спорту та військової підготовки в єдиний адміністративно-регламентований процес. Вона спрямована на забезпечення рівня фізичних можливостей, достатніх для виконання завдань військової служби в умовах високої інтенсивності навантажень, стресових факторів, швидкозмінної обстановки та необхідності колективних дій у бойових ситуаціях. Зміст фізичної підготовки в цьому контексті виходить за межі педагогічних або спортивних цілей і наближається до категорії компоненту оборонної спроможності держави, що вимагає чіткої нормативної регламентації, уніфікованих стандартів і належної міжвідомчої взаємодії.

Фізична підготовка як складова політики національної безпеки орієнтована на формування фізичної стійкості, витривалості, координації, швидко-силового характеру характеристик та здатності до виконання завдань у стресових умовах. Вона передбачає застосування науково обґрунтованих методик, адаптованих до умов воєнного часу, і спрямована на забезпечення здатності особи діяти ефективно в умовах ризику, загрози та підвищеної відповідальності. Цей підхід узгоджується з тенденціями розвитку оборонних систем держав, де фізична готовність особового складу визнається одним з ключових критеріїв національної безпеки та основою для побудови системи мобілізаційної спроможності.

У структурі сектору оборони питання фізичної підготовки нормативно врегульовані низкою законів і підзаконних актів, які визначають порядок її організації у Збройних Силах України та інших військових формуваннях. Закон України «Про фізичну культуру і спорт»[3] встановлює загальні засади фізичної підготовленості населення, однак спеціальний режим визначений у Законі України «Про військовий обов'язок і військову службу»[4], де фізична підготовленість прямо закріплена як обов'язковий критерій під час приписки, призову та проходження служби. Законодавчих положень щодо фізичної підготовки військовозобов'язаних здійснюється у спеціальних відомчих інструкціях, що конкретизують вимоги до структури, форм та результатів фізичної підготовленості особового складу. До основних нормативних документів належать: Інструкція з фізичної підготовки в системі Міністерства оборони України, затверджена наказом Міністерства оборони України від 5 серпня 2021 р. № 225 і зареєстрована в Міністерстві юстиції України 1 жовтня 2021 р. за № 1289/36911 [5]; Інструкція з організації фізичної підготовки в Службі безпеки України, затверджена наказом Служби безпеки України від 3 жовтня 2024 р. № 484 і зареєстрована в Міністерстві юстиції України 17 жовтня 2024 р. за № 1570/42915 [6]; нормативні акти Національної гвардії України[7], Державної прикордонної служби України[8;9] та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України. У цих документах визначено перелік вправ, вимоги до нормативів, порядок проведення перевірки та механізми оцінювання рівня фізичної готовності.

У межах такого нормативного підходу фізична підготовка військовослужбовців визнається елементом загальної системи службової підготовки, спрямованої на формування необхідних для військової діяльності фізичних, психофізіологічних та функціональних характеристик. Її зміст не зводиться до розвитку окремих фізичних якостей, а охоплює комплекс тренувальних заходів, процедур і методів, що забезпечують формування службової спроможності як інтегрального показника готовності до виконання службово-бойових завдань. У цьому розумінні фізична підготовка є не лише інструментом розвитку індивідуальних можливостей військовослужбовця, але й адміністративно-регламентованою складовою забезпечення оборонної спроможності держави.

Правове регулювання передбачає, що форми, зміст, періодичність та порядок організації фізичної підготовки належать до компетенції відповідних центральних органів виконавчої влади у сфері оборони, безпеки, правоохоронної діяльності та рятувальних операцій. Міністерство оборони України, Служба безпеки України, Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України та інші органи ухвалюють власні нормативно-правові акти, у яких встановлюють критерії оцінювання, методичні вимоги, показники підготовленості та правила тестування. Ці акти мають імперативний характер і є складовою публічно-управлінського механізму формування професійної придатності особового складу.

Юридична значимість результатів фізичної підготовленості підтверджується тим, що рівень фізичної готовності враховується під час присвоєння військових і спеціальних звань, призначення на посади та визначення здатності військовослужбовців до виконання службово-бойових функцій. Фізична підготовленість виступає кваліфікаційною вимогою, що прямо впливає на кадрові рішення та формування структури особового складу, а отже, є елементом адміністративно-правового механізму управління персоналом у секторі безпеки й оборони.

Важливим аспектом нормативного забезпечення є створення інституційної інфраструктури фізичної підготовки. Законодавство передбачає можливість формування спортивних комітетів, клубів, навчальних і тренувальних баз, які здійснюють методичне, організаційне та матеріально-технічне забезпечення процесу фізичної підготовки військовослужбовців. Такі заклади функціонують

як спеціалізовані інституції, що забезпечують розвиток військово-прикладного спорту, організацію спеціальних тренувальних заходів та підготовку військовослужбовців до виконання завдань у складних умовах.

Особливе значення має використання спортивних споруд, які застосовуються не лише для проведення занять, але й для моделювання умов, наближених до ситуацій службово-бойової діяльності. Це створює можливість інтегрувати спортивні методики у систему військової підготовки та забезпечує формування функціональної готовності, що відповідає характеру завдань сектору безпеки. Модернізація такої інфраструктури є передумовою належної реалізації нормативно-правових вимог і забезпечення ефективності фізичної підготовки.

Для організації та контролю фізичної підготовки у військових формуваннях створюються структурні підрозділи, відповідальні за планування, координацію, моніторинг результатів та впровадження встановлених стандартів підготовки. Їх діяльність спрямована на інтеграцію фізичної підготовки в систему службового управління, забезпечення єдності підходів до оцінювання та належного функціонування механізмів контролю. Така інституційна модель формує цілісну правову конструкцію фізичної підготовки та забезпечує її безпосередній зв'язок із загальною системою оборонної спроможності держави.

Попри наявність розгалуженої системи нормативних актів, чинна модель адміністративно-правового регулювання фізичної підготовки військовозобов'язаних характеризується низкою структурних і функціональних недоліків, які знижують її результативність у контексті забезпечення національної безпеки. Першочерговою проблемою є відсутність уніфікованих державних стандартів фізичної готовності, які б охоплювали весь спектр військових формувань та встановлювали єдині критерії оцінювання для всіх категорій військовозобов'язаних. Різноманітність вимог, закріплених у відомчих інструкціях, призводить до неузгодженості підходів до підготовки, ускладнює міжвідомчу взаємодію та створює нерівномірність рівня фізичної готовності серед різних груп осіб, які підлягають мобілізації.

Ще одним істотним недоліком є недостатній рівень координації між суб'єктами публічного управління, відповідальними за формування і реалізацію політики у сфері фізичної підготовки. Відсутність єдиного координаційного механізму ускладнює гармонізацію нормативної бази, призводить до дублювання окремих вимог, а також обмежує можливості ефективного планування та контролю результатів. У практичному вимірі це проявляється у відмінностях підходів до структури занять, систем тестування та критеріїв професійної придатності, що негативно впливає на узгодженість кадрових рішень у секторі оборони.

Важливою проблемою є також матеріально-технічна нерівномірність інфраструктури фізичної підготовки. Брак сучасних спортивних споруд, полігонів, тренувальних комплексів, спеціалізованих смуг перешкод та обладнання для моделювання умов службово-бойової діяльності суттєво обмежує можливості для якісного проведення занять. Ця проблема особливо загострюється у територіальних центрах комплектування та підрозділах, розташованих поза великими гарнізонами. Недостатній рівень інфраструктури закономірно знижує ефективність виконання нормативів, ускладнює підтримання належного рівня готовності та перешкоджає впровадженню сучасних методик фізичної і спеціальної підготовки.

Можна виділити також прогалину щодо недостатнього розвитку системи контролю і моніторингу фізичної підготовленості. Відсутність єдиної електронної бази даних, що відображала б результати тестувань, динаміку розвитку та індивідуальні показники військовозобов'язаних, обмежує можливості управлінського аналізу, унеможливорює об'єктивне відстеження готовності резерву та знижує прозорість кадрових рішень. Така ситуація суперечить потребі в оперативній мобілізації людського ресурсу та ефективному використанні персоналу у кризових ситуаціях.

На нашу думку, усунення зазначених недоліків можливе лише за умови формування цілісної, методологічно узгодженої та нормативно вивіреної системи публічного адміністрування у сфері фізичної підготовки військовозобов'язаних. Така система має ґрунтуватися на єдиній концептуальній моделі, яка поєднувала б стандартизовані вимоги до фізичної готовності, чітко розподілені компетенції суб'єктів публічної влади та науково обґрунтовані методики підготовки. Ми вважаємо, що ключовими напрямками розвитку цієї системи є розроблення та впровадження загальнодержавного стандарту фізичної підготовленості військовозобов'язаних, який би забезпечив єдність критеріїв оцінювання у масштабах держави; гармонізація відомчих нормативно-правових актів з метою усунення дублювання повноважень і суперечностей; створення спеціалізованого міжвідомчого координаційного органу, відповідального за інтеграцію та узгодженість дій суб'єктів безпекового сектору.

Важливим складником такої системи має стати модернізація матеріально-технічної бази фізичної підготовки, що забезпечить можливість застосування сучасних тренувальних технологій і мо-

делювання умов службово-бойової діяльності. Доцільним є також впровадження електронної системи моніторингу фізичної підготовленості, яка дозволила б здійснювати об'єктивний аналіз стану людського ресурсу оборони, відстежувати динаміку індивідуальної та колективної готовності й забезпечувати підзвітність суб'єктів публічного управління.

Комплексне впровадження цих заходів створює передумови для формування стійкої, керованої та результативної системи фізичної підготовки військовозобов'язаних, здатної ефективно реагувати на зміну характеру загроз та забезпечувати необхідний рівень оборонної спроможності держави.

Висновки. Фізична підготовка військовозобов'язаних посідає стратегічне місце у системі забезпечення національної безпеки України, оскільки формує фундамент людського потенціалу оборони та визначає здатність держави підтримувати стійкість у воєнних умовах. Її юридична природа виявляється у поєднанні регулятивних, організаційних та контролюючих механізмів, що інтегрують фізичну підготовку у сферу публічного управління та надають їй обов'язковий характер.

Ефективність фізичної підготовки визначається не окремими тренувальними процедурами, а здатністю адміністративно-правового механізму створювати послідовну, узгоджену й адаптивну систему роботи з людським ресурсом оборони. Важливою закономірністю є те, що якість регламентації фізичної підготовки завжди відображається у готовності резерву виконувати завдання в умовах високої динаміки загроз. Таким чином, нормативне забезпечення фізичної підготовки виконує роль системоутворюючого елементу оборонної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Власюк О.С. *Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики*. Київ: НІСД. 2016. 528 с.
2. Блістів Т.І., Колесник В.Т., Пригунов П.Я., Карпова К.В. (2015). Концептуальні підходи до визначення методологічної функції законодавчого забезпечення національної безпеки України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2015. № 4. 13–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2015_4_3.
3. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24 грудня 1993 р. № 3808-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 14. Ст. 80. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>.
4. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.
5. Про затвердження Інструкції з фізичної підготовки в системі Міністерства оборони України: Наказ Міністерства оборони України від 05 серпня 2021 р. № 225. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 01 жовтня 2021 р. за № 1289/36911. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1289-21>.
6. Про затвердження Інструкції з організації фізичної підготовки в Службі безпеки України: Наказ Служби безпеки України від 03 жовтня 2024 р. № 484. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 17 жовтня 2024 р. за № 1570/42915. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1570-24>.
7. Про затвердження Інструкції з організації фізичної підготовки в Національній гвардії України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 13 жовтня 2014 р. № 1067. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 31 жовтня 2014 р. за № 1375/26152. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1375-14#Text>.
8. Про затвердження Інструкції з організації фізичної підготовки в Державній прикордонній службі України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 13 липня 2022 р. № 427. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 29 липня 2022 р. за № 816/38152. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0816-22#Text>.
9. Про внесення змін до Інструкції з організації фізичної підготовки в Державній прикордонній службі України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 20 серпня 2024 р. № 573. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 29 серпня 2024 р. за № 1331/42676. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1331-24>.